

KATRÜ'n-NEDÂ

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm en-Nahvî, *Şerhu Katrî'n-nedâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fıkr); *Keşfü'z-zunûn*, II, 1352; Brockelmann, *GAL*, II, 27-28; *Suppl.*, II, 16-17; Ali Fevde Nil, *İbn Hişâm el-Enşârî: Âşâruhü ve mezhebühü'n-nahvî*, Riyad 1406/1985, s. 95-117.

M. REŞİT ÖZBALIKÇI

KATTÂN, Ebû Ma'şer

(bk. EBÛ MA'ŞER et-TABERÎ).

KATTÂN, Rebî' b. Süleyman

(bk. REBÎ' b. SÜLEYMAN el-KATTÂN).

KATTÂN, Yahyâ b. Saîd

(bk. YAHYÂ b. SAİD el-KATTÂN).

KAVÂİD

(bk. KÂİDE).

KAVÂİDÜ

AKÂİDİ ÂLİ MUHAMMED

(bk. BEYÂNÜ MEZHEBİ'İ-BÂTİNİYYE).

KAVÂİDÜ't-TAHDİS

(قواعد التحديث)

Cemâleddin el-Kâsimî'nin
(ö. 1914)

hadis usulüne dair eseri.

Hadis usulü konularının yeni bir tertiple ele alındığı eserin tam adı *Kavâ'idü't-tahdîs min fünûni muştalâhi'l-hadîs*'tir. Kâsimî hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve edebiyat ilimlerinin belli başlı kaynaklarından iktibaslar yaparak hazırladığı eseri 19 Zilhicce 1324'te (3 Şubat 1907) tamamlamıştır. Müellif, on bölüm halinde kaleme aldığı eserin girişinde tanınmış şahsiyetlerin gelecek nesiller için kitap yazmasının önemi konusundaki görüşlerini açıklamakta, kitaplarda nakledilen fikirlerin kaynağını zikretmenin önemi üzerinde durmakta, İbn Hacer el-Askânî'ye dayanarak başlangıçtan itibaren usûl-i hadîse dair eser yazarların çalışmalarını tanıtmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde hadisin, hadis ilminin, hadisleri nakleden ve savunanların değeri; ikinci bölümde hadis, haber, eser, hadîs-i kudî, hadisleri ilk ted-

vin edenler; üçüncü bölümde hadis ilminin mahiyeti, râvilerle ilgili bazı terimler; dördüncü bölümde sahih, hasen, zayıf, mürsel hadisler ve uydurma rivayetler, hadis diye uydurulan sözlerin nasıl bilineceği, beşinci bölümde ashap ve tâbiînin hadis rivayetindeki yeri, *Şahîh-i Buḥârî* ve *Şahîh-i Müslim*'de uygulanan bazı metotları; altıncı bölümde isnadın mahiyeti, önemi, tahammül yolları, rivayet sırasında kullanılan rumuzlar; yedinci bölümde rivayetle ilgili meseleler, hadisi mânen, ihtisar ve taktî suretiyle ve birden fazla yerde rivayet, hadislerle istiḥâd; sekizinci bölümde hadis rivayet edenlerle hadis talebesinin uyması gereken kurallar; dokuzuncu bölümde hadis kitaplarının tabakaları ve bunların sağlamlık derecesi, onlardan faydalanmanın usulü, bazı kitaplarda kullanılan rumuzlar; onuncu bölümde hadisin vahye dayanan, dayanmayan kısımları, dinin Resûl-i Ekrem'den nasıl öğrenildiği, sünnetin herkesi bağladığı, hadislere göre amel etmenin gereği, hadisi herkesin anlamayaacağı görüşünün yanlış olduğu, hadise saygı göstermeyenlerden uzak durulması gerektiği, anlaşılamayan hadisler karşısında ve çelişki durumunda nasıl davranılacağı, sahâbe, tâbiîn ve fakihlerin ihtilâf sebepleri, ehl-i hadîs ve ehl-i re'y arasındaki farklar, müctehid imamlara tâbi olmanın gereği gibi konular yer almaktadır. Eser, ilimde ilerleyebilmenin yolu ve hadisin iyi bir kul olabilmek için öğrenilmesi gerektiğine dair iki hâtime ile son bulmaktadır. Kendilerinden alıntı yapılan müelliflerle kitaplara belirgin şekilde zikredilen eser Muhammed Behcet el-Baytâr tarafından yayımlanmıştır (Dımaşk 1353; Kahire 1380/1961; Beyrut 1979, 1986, 1408/1987, 1989).

Kavala'dan bir görünüş

BİBLİYOGRAFYA :

Cemâleddin el-Kâsimî, *Kavâ'idü't-tahdîs* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Dımaşk 1353/1935; ayrıca bk. M. Reşid Rızâ'nın takdimi, s. 9-17; Mahmûd Mehdi el-İstanbulî, *Şeyḫü'ş-Şâm Cemâlüddin el-Kâsimî*, Beyrut - Dımaşk 1405/1985, s. 68-70; Nizâr Abâza, *Cemâleddin el-Kâsimî*, Dımaşk 1418/1997, s. 272.

M. YAŞAR KANDEMİR

KAVALA

Yunanistan'ın Makedonya kesiminde liman şehri.

Ege denizinin kuzey sahilinde Selânik ile Dedeagaç (Alexandropolis) arasında yer alır; ıssız bir Ortaçağ yerleşim bölgesinde Osmanlılar tarafından kurulmuştur. Kavala, Kuzey Ege'ye doğru çıkıntı yapan kayalık bir burunda iyi korunmuş olup günümüze ulaşan bir Bizans ve Osmanlı kalesinin hâkim olduğu alanda bulunur. Yeni kurulan mahalleler eski merkezin batı ve doğusundaki dağlara doğru kademeli bir şekilde yelpaze biçiminde açılır. Kanûnî Sultan Süleyman döneminden beri ticarî mekânlar kalenin altındaki düzlükte ve liman boyunca yoğunlaşmıştır.

Kavala, karşısındaki Taşöz (Thasos) adasının bir kolonisi olan kadîm Neapolis şehrinin devamı olarak kabul edilir. Roma devrinde ise denizden 16 km. içerideki Philippi şehrine bağlıydı. Geç antikite döneminde bu şehrin yıkılışının ardından Neapolis kendi bağımsızlığını kazandı. İmparator Iustinianos tarafından yeniden güçlendirilen şehir, Slavlar ile Bulgarlar'ın istilâlarına uğradıysa da IX. yüzyılda Philippi'yi işgal eden Bizanslılar'ın elinde kaldı. Bu dönemlerde Christopolis adıyla tanındı ve bir piskoposluk merkezi oldu. XIII. yüzyıldan itibaren başpiskoposluk

haline geldi. 1185'te şehir Normanlar tarafından yakıldı. XIII. yüzyılın başlarından itibaren Haçlılar'ın Bizanslılar'la olan mücadelelerinden oldukça etkilendi. Uzun süre Franklar'ın hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1242-1243'te Bizanslılar tarafından geri alındı. Şehrin şimdiki adı Frank işgaline kadar gider ve buranın at değişiminin yapıldığı bir posta istasyonu, yani menzil noktası olmasıyla ilgilidir. 1309'da şehir ve çevresi Katalanlar'ın buradan geçişi sırasında tahribata uğradı. Bunun üzerine İmparator II. Andronikos dağlardan Kavala önlerine, denize kadar büyük bir duvar inşa ettirerek Katalanlar'ın dönüşünü engelledi. 1345'lerdeki Sırp yayılması esnasında Kavala Bizanslılar'ın idaresinde kaldı. İlk Osmanlı kronikleri, Drama ve Serez'in Deli Balaban ile Lala Şâhin Paşa kumandasında fethiyle (785/1383) bağlantılı olarak Kavala'nın barış yoluyla ele geçirildiğini kaydeder. Ayrıca buranın 775 (1373-74) tarihinde alındığı da ileri sürülür. Başlangıçta Osmanlılar Kavala'da gevşek bir idare kurmuşlardı. 1390'da Bizans tahtında hak iddia eden Manuel Paleologos'un, Kavala birliklerinin de yardımıyla bir Osmanlı vasalı olan İmparator VII. İoannes'i tahttan indirmesi üzerine Yıldırım Bayezid Şeval 792'de (Eylül 1390) Kavala'yı aldı, kısa bir Bizans kroniğine göre de şehrin surlarını yıktırdı ve ahali-sini şehirden çıkardı. Bizans dönemi Kavala'sı hakkında kalesinin küçük olduğu dışında başka bilgi yoktur. Büyük ihtimalle kalenin aşağısında ve limana bakan mevkide bir dış mahalle vardı, ancak şehir içme suyu sıkıntısı çekilmesi sebebiyle nüfus bakımından gelişmemişti. XV. yüzyıl boyunca burası nüfusu az küçük bir yerleşme yeri olarak kaldı. 883 (1478) tarihli Osmanlı tahrir defterine göre burada yetmiş beş hıristiyan ve on iki müslüman hânesi (yaklaşık 400-500 kişi) bulunuyordu (BA, TD, nr. 7, s. 88-89). 925 (1519) tahririnde nüfus altmış bir hıristiyan ve yirmi iki müslüman hânesinden ibaret olup hemen hemen bir öncekiyle

aynı kaldı (BA, TD, nr. 70, s. 3). Bu tarihten sonra Kavala büyük ihtimalle aşırı derecede kuraklık ve korsanların faaliyetleri yüzünden gerilemeye başladı. Nitekim 934 (1528) tahririne göre burada otuz bir hıristiyan hânesi ile on altı müslüman hânesi (yaklaşık 150-200 kişi) vardı. Bu kaynaklarda şehirde kale ve askerî garnizonun varlığına dair bilgi yoktur.

934'ten (1528) sonra Osmanlı hükümeti Kavala'yı yeniden canlandırmak için köklü tedbirler aldı. Kanûnî Sultan Süleyman uzaktaki dağlardan su sağlamak için zamanımızda da varlığını sürdüren ve şehrin silüetine hâkim olan uzun ve büyük bir su kemeri inşa ettirdi. Bu muazzam mimari eser birçok ansiklopedi ve seyahat rehberinde Roma dönemine ait olarak gösterilir. Halbuki Osmanlı tahrirlerindeki kayıtlar ve Fransız seyyahı Pierre Belon'un ifadeleri bu yapının Osmanlılar'a ve Sultan Süleyman dönemine ait olduğunu kanıtlar. Vezîriâzam İbrâhim Paşa da kalenin dış kesimindeki düzlük alanda kubbeli bir cami yaptırmış ve buna bir hamam, kervansaray, mektep ve yolcular için bir imaret ilâve ettirmiştir. Yeni yerleşimcileri çekmek amacıyla müslüman ve hıristiyan ahalie imtiyazlı bir vergi statüsü tanınmış, büyük çapta genişletilerek yeniden inşa edilen kaleye bir dizdar kumandasında altmış bir asker ve topçudan oluşan bir birlik konulmuştur. Budin'de doğrudan Osmanlı idaresi kurulduktan (1541) sonra buradaki Macar yahudilerinin bir kısmı ticareti geliştirmek amacıyla Kavala'ya yerleştirilmiştir.

Bütün bu faaliyetler sebebiyle 962'de (1555) Fransız seyyahı Pierre Belon, şehrin önceden meskûn olmadığını, halbuki artık mâmur bir yer haline getirildiğini, hamam, kervansaray ile yahudi, hıristiyan, putperest veya Türkler'in üç gün iâşe ve ibâtesinin sağlandığı imaretin bulunduğunu yazar. 977 (1569) tarihli tahrir defteri, Kavala'nın yeniden imarının nüfus toplanmasına yol açtığını açık olarak

gösterir. Artık şehir 174'ü müslüman, elli üçü hıristiyan ve otuzu yahudilerden olmak üzere toplam 257 hâne (yaklaşık 1200 kişi) nüfusa sahipti. Burada Câmi-i Şerif, Ahmed Çelebi ve Halil Bey adlarıyla üç mahalle oluşmuştu. İbrâhim Paşa İmaretinde otuz iki görevli hizmet veriyordu. Hıristiyan ahalinin tamamı ise su kemeri bakımıyla uğraşiyor ve buna karşılık bir kısım ek vergilerden muaf bulunuyordu. Şehrin toplam vergi geliri 13.327 akçe olup bu miktarın 12.000'i pazar aidatları ve kantar gelirlerinden oluşmaktaydı (TK, TD, nr. 194, vr. 254^{a-b}). Bu da kişi başına düşen vergi yükünün hayli düşük olmasının yanında gelişmiş bir ekonominin mevcudiyetine işaret eder.

XVII. yüzyılda Kavala gelişmesini sürdürdü. Evliya Çelebi, 1078'de (1667-68) 500'ü Aşağı Kale'de İbrâhim Paşa Camii civarında bulunan 700 hânenin varlığından söz eder. Ortahisar'da Bey Camii, Alaca Camii ve Suhta Camii ile birlikte 200 hâne ve küçük iç kalede bir mescid vardı. Evliya Çelebi, Kavala'da İbrâhim Paşa'nın bir medresesi bulunduğunu kaydederse de bu ne tahrir kayıtlarında ne de Rume-li'ye ait resmî medreseler listesinde yer alır. 1660 tarihli bir listede Halil Bey'e ait bir medresenin mevcut olduğu belirtilir. Bunun 1569 tahririnde bir caminin bâni-si olarak zikredilen kişi tarafından yapılmış olması muhtemeldir. XVIII. yüzyılda Kavala nisbeten durgun bir görünümündedir. 1799'da Felix Beaujour şehrin olsa olsa ancak 3000 civarında nüfusunun bulunduğunu kaydeder. Kavala aynı zamanda 1806-1849 yılları arasında Mısır valisi olan Mehmed Ali Paşa'nın doğduğu yer olarak da ün kazanmıştır.

XIX. yüzyılda Kavala, özellikle Drama ve İskeçe (Xanthi) bölgesinden oluşan hinterlandında yetiştirilen Turmac (Türk-Makedon) tütününe liman hizmetleri sağlama-sı açısından hızlı bir gelişme gösterdi. XX. yüzyılın başlarında Schulze-Jena tarafından 22-23.000 kişilik nüfusıyla mâmur bir şehir olarak tasvir edilir. 1324 (1906) tarihli *Selânik Vilâyeti Sâlnâmesi*'ne göre şehir bir sancak merkeziydi ve 3775 hâne, 450 mağaza, elli beş dükkân, on altı han, yedi cami, iki mescid, beş medrese, üç kilise, bir sinagog, sekiz müslüman ve dört hıristiyan okuluna sahipti. Vasil Kančov'un düzenlediği Makedonya'nın 1900 yılına ait ayrıntılı ve güvenilir istatistiklerine göre, Kavala kazası içinde toplam yirmi yedi yerleşim yerinde 12.370 Türk, 2710 Bulgarca konuşan müslüman, 3700 Yunan, 400 yahudi, 1085 Çingene ve 200 diğer milletlere mensup ahalinin

Kavala'da
Kanûnî Sultan
Süleyman
dönemine ait
su kemeri

KAVALA

bulunduğu, yani % 74'ü müslüman olan toplam 20.465 kişinin yaşadığı kayıtlıdır.

I. Balkan Savaşı'nda 1912 sonbaharında Bulgar ordusu Kavala bölgesini işgal etti. Yunanistan II. Balkan Savaşı'nda 1913 Temmuzunda şehri ve çevresini aldı. Bu durum 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Anlaşması ile de tescil edildi. I. Dünya Savaşı'nda Bulgarlar Kavala ve çevresini yeniden ele geçirmişlerse de savaş sonrasında burası Yunanistan'a verildi. Müslüman ve Yunan nüfusu Bulgar işgal yıllarında ciddi sıkıntılar çekti. 1913'te Yunan hâkimiyeti sağlandığında ise Bulgar nüfusu aynı şekilde sıkıntıya düşmüştü. Ivanoff'a göre 1911'de Kavala, Drama, Sarışaban ve Pravişte bölgelerinde 104.000 müslüman nüfusu vardı. 1918'de ise bunlardan 69.000'i kalmıştı. 1923-1924'te bölgenin siyasi sınırlarıyla etnik / dinî kompozisyonunu kesin bir şekilde belirleyen Lozan Antlaşması'nın bir sonucu olarak bunlar da Anadolu'daki Rumlar'la mübâdele edildi. Savaşlardan sonra Kavala tekrar eski canlılığını kazanarak 1961'de 44.500 ve 1981'de 56.375 kişilik nüfusa erişti. Bugün yaklaşık 65.000'e ulaşan nüfusuyla önemli bir liman şehri özelliği taşır. Tütün üretim bölgesinin bir ihracat merkezidir.

Lozan'dan sonra kiliseye çevrilerек Saint Nikolas adını alan İbrâhim Paşa Camii, yeni fonksiyonuna göre tâdil edilmiş şekliyle bugün de varlığını sürdürmektedir. Yukarı Kale'de bulunan Alaca Camii XIX. yüzyılda yeniden inşa edildiği şekliyle ayaktadır. 1971'de eski şehir merkezinin yıkılarak yeniden inşası esnasında İbrâhim Paşa Kervansarayı'nın büyük bir kısmı yeni yapıların arkasında ortaya çıkmışsa da kısa zaman sonra ortadan kaybolmuştur. Şehrin yukarı kesiminde bü-

yük medrese / imaret yapılarının yanında Mehmed Ali Paşa'nın doğduğu ev günümüzde müze olarak varlığını sürdürmekte, bahçesinde 1210'da (1795-96) vefat etmiş olan annesi Zübeyde Hanım'ın mezar taşı ile konağın önündeki köşede Mehmed Ali Paşa'nın Mısır hükümetinin teşvikiyle yaptırılan atlı bir heykeli yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 7, s. 88-89; nr. 70, s. 3; TK, TD, nr. 194, vr. 254^{a-b}; P. Belon, *Les observations de plusieurs singularités et choses mémorables etc.*, Paris 1555, bl. 57-58; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 115-120; V. Kančov, *Makedonija, Etnografija i Statistika*, Sofia 1900, s. 497-505; *Les cruautés bulgares en Macedoine orientale et en Thrace, faits, rapports, documents officiels*, Athènes 1914, tür.yer.; J. Ivanoff, *La région de Cavalla*, Bern 1918; L. Schulze-Jena, *Makedonien, Landschaftsund Kulturbilder*, Jena 1928, tür.yer.; K. Skaltsas, *Istoria tis Kaválas*, Kavala 1930; P. Lemerle, *Philippe et la Macedoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine*, Paris 1945, s. 191-203; K. I. Chionis, *Istoria tis Kaválas*, Kavala 1968; D. Lazaridis, *Neápolis-Christoúpolis-Kavála*, Athens 1969; S. Romana, *I Kavála állote kai tóra*, Kavala 1972; P. Schreiner, *Die Byzantinischer Kleinchroniken*, Wien 1979, II, 342; F. Mallouchou – S. Tufano, "Akropoli tis Kaválas", *Topiko Symposio: I Kavála kai i periochi tis*, Thessaloniki 1980, s. 341-359; E. Stefanidou-Fotiadou, "To Imaret tis Kaválas", *Makedonika*, Thessaloniki 1986, s. 203-265; S. Lauffer, *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1989, s. 314-315; M. Kiel, "Remarks on some Ottoman-Turkish Aqueducts and Water Sply Systems in the Balkans: Kavalla, Chalkis, Levkas, Aleksinac and Ferai / Ferecik", *De Turcicis Aliisque Rebus, Commentarii Henry Hofman dedicati*, Utrecht 1992, s. 105-139; a.m.f., "Ottoman Building Activity along the Via Egnatia, the Cases of Pazargah, Kavala and Ferecik", *The Via Egnatia under Ottoman Rule, 1380-1699*, Rethymnon 1996, s. 145-158; G. Ostrogorski, "La prise de Serres par les Turcs", *Byzantion*, XXXV, Bruxelles 1965, s. 302-319; Halük Sezgin, "Kavala'da Mehmed Ali Paşa Külliyesi", *Arkitekt* (İstanbul 1976), s. 65-69; *Kâmûsü'l-â'lâm*, V, 3704-3705; *Enkiklopaideia Papiros-Larouse-Britannika*, Athens 1988, XXXI, 98-102; J. H. Kramers – B. Darkot, "Kavala", *IA*, VI, 452-453; F. Emecen, "Drama", *DIA*, IX, 526-527.

MACHIEL KIEL

KAVALALI MEHMED ALİ PAŞA

(ö. 1849)

Mısır valisi ve kendi adıyla anılan hânedanın kurucusu.

1183 (1769) veya 1184 (1770) yılında Kavala'da doğdu. Ailesinin menşei hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bazı tarihçiler onun Arnavut kökenli olduğunu ileri

sürerlerse de oğlu İbrâhim Paşa tarafından kaleme alınan bir belgede Mehmed Ali'nin babası İbrâhim Ağa ve dedesi Osman Ağa'nın bir kan davasından dolayı Konya'dan Kavala'ya göç ettikleri açıkça ifade edilmektedir. Babası İbrâhim Ağa'yı küçük yaşta kaybederek amcası Tosun Ağa'nın himayesine girdiği belirtilmekteyse de İbrâhim Ağa'nın ölüm tarihinin 1205 (1790-91) olması bu bilgiyi doğrulamaz. Babasının yanında tütün ticaretiyle uğraşan Mehmed Ali 1787 yılında askerliğe intisap etmiş ve vergilerini ödemek istemeyen bazı köylülere karşı giriştiği birkaç çarpışmada ön plana çıkarak dikkatleri üzerinde toplamıştır. Aynı yıl Kavala çorbacısının akrabasından Emine adlı dul ve zengin bir kadınla evlenmiştir.

Mısır'ı işgal eden Fransızlar'a karşı hazırlanan kuvvetler arasında Kavala'dan yola çıkarılan 300 asker içinde yer alan Mehmed Ali'nin Mısır topraklarına geliş tarihi 8 Mart 1801'dir. Aynı yıl Fransız kuvvetleri karşısında elde ettiği başarılarından dolayı Mısır Valisi Mehmed Hüsrev Paşa tarafından binbaşılığa yükseltildi ve kısa sürede Mısır'daki Osmanlı kuvvetlerinin esasını teşkil eden Arnavut birliklerinin ikinci kumandanı oldu.

Fransız işgalinden sonra anarşi ve kargaşa içine düşen Mısır'da Osmanlılar ve Memlûkler kontrolü ele geçirmek için mücadele ediyorlardı. Osmanlı kuvvetleri ise kendi aralarında ihtilâfa düşmüşlerdi. Hüsrev Paşa'ya tâbi kuvvetlerle Tâhir Paşa ve Mehmed Ali kumandasındaki Arnavutlar arasında uzlaşmazlık hüküm sürüyordu. Memlûkler arasında da anlaşmazlık mevcuttu. Bunların bir kısmı Bardisî'yi, bir kısmı da Elfi Bey'i destekliyordu. Bu gruplar içinde süregelen mücadele, halkın mağduriyetine ve ülkenin ekonomik durumunun tamamen bozulmasına sebep oldu. Mehmed Ali bu durumdan istifade etmesini bildi. Memlûkler'i Osmanlılar'a, muhalif Memlûklü grupları birbirlerine, yeni vali Hurşid Paşa'yı Memlûkler'e ve son olarak da Kahire halkını Hurşid Paşa'ya karşı kıskırtarak meydana gelen kargaşadan faydalandı. Çeşitli siyasi manevralar neticesinde Mısır'ın son valileri bulunan Hüsrev, Tâhir, Ali ve Hurşid paşaları bertaraf ettikten sonra ulemâ, eşraf ve Mısır halkının desteğini de elde edip Bâbüli tarafından valiliğe getirildi (3 Temmuz 1805).

Memlûk beylerinden Bardisî ve Elfi beylerin ölümü (1806-1807) Mehmed Ali'nin Mısır'daki hâkimiyetini ve nüfuzunu hızla genişletmesine yardımcı oldu. Meh-

Kavala'da kiliseye çevrilmiş olan (Saint Nikolas Kilisesi) İbrâhim Paşa Camii – Yunanistan

